

Mehlape e metle = kgwebo e ntle

E SE E LE NTHO E TLWAELEHILENG HORE BALEMI BA DIJOTHOLLO BA HWEBE KA MEHLAPE, MOHLO-MONG HOBANE BOHWEBI BONA BO HABEDI BO THUSA HO QOBA DIKOTSI TSE KA BANG TENG NAKONG TSE ITSENG TSA SEHLA. MEKGWA ENA E MMEDI YA BOHWEBI E BOETSE E A TLATSANA, MOHLALA, HA MOLEMI A PHETHILE MOSEBETSI KA DIJOTHOLLO, MEHLAPE E DUMELLWA HO KENA MASIMONG LE HO JA DIJOTHOLLO LE MASALLA A SETSENG MASIMONG. POONE E KOTUTSWENG E BOETSE E EKETSA DIJONG TSA MARIHA HORE MEHLAPE E DULE E LE BOEMONG BO BOTLE NAKONG YOHLE YA DIKGWEDI TSA MARIHA.

Kamehla ho molemong wa molemi ho hlokomela bophelo bo botle ba diphoofolo ka ha diphoofolo tse jwalo di eketsa boleng kgwebong ya polasi. Hape, diphoofolo tse kulang di senya nako le yona tijelete! Tabeng ya pele, phoofolo e phetseng hantle e kgona ho ema e tiile kgahlanong le malwetse a mangata, mme e kgona ho fola kapele ha e kula. Balemi ba tshwanetse ho dula ba hlahloba diphoofolo, ho sheba matshwao afe kapa afe

a bofokodi bo itseng, le ho nka mehato ha tse jwalo di le teng. Balemi ba nang le boiphihlelo ba lemoha kapele ha diphoofolo tsa bona di kula. Phoofolo e phetseng hantle e dula e ja hantle. E itsamaela hantle ho ya mona le mane e ipatlela dijo, metsi le moo e ka itshireletsang teng – hangata e etsa jwalo mmoho le tse ding. Phoofolo e itulelang ka thoko e le nngwe nako e telele e ka nna yaba e a kula, mme e hloka thuso. Tse phelang hantle di hlafuna furu, mme di hema hantle. Boemo ba tsona bo botle – ha e qhiletse, mahetla a eme hantle, letlalo le boreledi hantle. Mahlo le ona a bontsha ho phela hantle ha phoofolo, a hlakile, a a kganya. Mahlo le dinko ha di a tshwanela ho ba le mamina a nkgang, a ntseng a theoha. Ana ke a mang a matshwao a lokelang ho hlokomelwa.

Ntho e nngwe e tshwanetseng ho hopolwa ke hore phoofolo e le nngwe e kulang e ka nna ya tshwaetsa tse ding tse phetseng hantle, mme ya ba le kgahlamelo e mpe bophelong bo botle ba mohlape kaofela! Hape, ha bolwetse bo itseng bo ntse bo kenella, phoofolo e kulang e ka nna ya boela ya hlaselwa ke bolwetse bo

Koranta ya grain SA ya
bahlahisi ba ntseng ba hola

BALA KA HARE:

- 4 > Ngola tsamaiso yohle ya ditjhelete
- 6 > Taolo ya mehlape
- 7 > Tse tlang pele ho wena ke dife?

4

7

Mme Jane o re...

Ke Phupu, mme hangata ena ke e nngwe ya dikgwedi tse telele haholo, tse sa tshepiseng haholo dikgweding tsa matsatsi a molemi wa dijothollo. Mohlomong o se o phethile msebetsi wa ho kotula dijothollo tsa hao, mme ha o eso etse letho mabapi le sehla se setjha. Ena ke nako ya ho phomola pele o qala ka mosebetsi hape. Matsatsi a makgutshwanyane le masiu a malelele. Ena ke nako ya ho robala le ho matlafala ha o sheba mosebetsi o mongata wa sehla se ka pele – jwalo ka diphoofolo tse nyamelang mariha, mme di itokisetse nako ya selemo.

Batho ba bang ba ntse ba tshwarahane le ho kotula poone ya bona. Sena e bile selemo se boima – dipula tse ding tsa selemo di bile morao, mme ka baka lena, batho ba bang ba jetse nako e se e ile. Ba bang bona ba fumane pula e lekaneng, mme ba bile le kotulo e ntle, ha ba bang bona ba sa ka ba fumana pula, mme jwale ba swabile. Ka nako tsohle re tshwanetse ho hopola hore le dihwai tsa sebele di ka nna tsa ba le kotulo e fokolang – ha re dihwai tse sebeletsang ka tlasa marulelo, mme ka mehla re itshetlehile ka maemo a lehodimo dijothollong tsa rona. Re tshwanetse ho etsa tsohle tseo re ka di kgonang, mme re tshepe hore pula e tla na ka nako, le hore serame se tla ba siyo ho fihlela dijothollo tsa rona di tlohole boemong bo kotsi.

Ditheko tsa dijothollo di bile ntle selemong sena ho feta dilemong tse fetileng, mme balemi ba ile ba kgona ho ba le phaello e itseng. Hopola ho tsetela kgwebong ya hao ya temo, mme o boloke tijelete ya dikenng-wamobung tsa sehla se hlahlamang. Moo ho kgona-halang teng, leka ho itlwaetse mokgwa wa phapants'ho kapa potolohiso ya dijothollo, mme o jale dijothollo tse fapaneng masimong a hao – mohlala, moo o ileng wa jala poone teng selemong sena, jala soneblomo/dinawa tsa soya/ dinawa tse ommeng, jwalojwalo. Qoba taba ya ho jala sejothollo se le seng masimong a le mang selemo le selemo – o tla ba le mahola a mangata a tla fokotsa kotulo ya hao.

Hape ho bohlokwa ho fepa mehlape ya hao nakong ya mariha hore e se ke ya lahlehelwa ke sebop-eho sa yona. Jwang bo ommeng bo haellwa ke boleng ba menontsha. Ka baka lena, o tla tshwanela ho etsa keketso e itseng ya se nyekwang (*lick*). Fumana keketso ho balemi ba bang le dikhamphaneng tse reki-sang dijo tsa mehlape – ba teng batho ba tsebang ka dintha tsena tsohle tsa tlhahiso, mme ke bona ba ka o thusang.

Ha re diela dikgala re re apara, o futhumale!

Mehlape e metle = kgwebo e ntle

hape – le haeba mohlomong ho bonahala eka e a fola – lebaka ke hobane e se e fokola kgahlanong le bolwetse. Ha diphoofolo tsa hao di kula, le tsa moahisani di kula, bolwetse tikolohong eo bo phahama haholo, mme ho boima hore diphoofolo tse jwalo di ka phela hantle. Hona ho atisa ho bonahala moo ho nang le diboko tse ngata tse sa laoleheng, mme ke lona lebaka le etsang hore ho be thata ho balemi ba sebetsang mobung wa setjhaba o kopanetsweng hore ba atlehe ho ba le mehlape e phetseng hantle.

Bokgoni ba phoofolo ba ho thibela malwetse

Bokgoni ba phoofolo ba ho thibela malwetse ke mokgwa wa tlhaho wa ho boloka mmele o phetse hantle – esita le batho ba na le bokgoni bona. Ke mosebetsi wa bokgoni bona ho thusa mmele twantshong ya mahloko (*germs*) a hlaselang mmele le ho o kudisa. Disele (*cells*) tse nyane, empa tse matla ka mokgwa o makatsang di fumana hohle mmeleng, mme ha karolo e itseng ya mmele e fokola ka baka la mahloko a e hlaselang, disele tsena di potlakela karolong eo e fokolang, mme di hlasela mahloko a leng moo. Eka hoja ntwae e teng, mme mabotho a mabedi a kene ntweng moo disele di keneng ntweng kgahlanong le mahloko a hlaselang. Haeba disele tsena di atlehile, phoofolo e tla dula e phetse hantle, e fodile. Haeba disele tsena di fokola kgahlanong le mahloko, phoofolo e tla kula, mme ho tla hloka hore meriana e sebediswe. Taba ya bohlokwa ke hore ka mokgwa o makatsang disele tsena di tseba ho lemoha malwetse a tlwaelehileng, a atisang ho kudisa diphoofolo, jwalo ka malwetse a masapo. Hona ho etsa hore ho be bonolo haholo ho lwantsha le ho hlola malwetse ana a masapo. Mabapi le malwetse a mang a sa tlwaelehang, disele tsena di sitwa ho a lemoha.

Ka baka lena, boramapolasi ba tshwanetse ho hlokomela haholo ha ba reka diphoofolo. Mohlala, diphoofolo tse hlalileng le ho hodisetswa mabatoweng a batlang a se na malwetse ha di a tshwanela ho tliswa mabatoweng ao malwetse a Heartwater kapa a Redwater a atileng haholo hobane disele tsa diphoofolo tsena di ke

ke tsa lemoha bolwetse bona le ho tshireletsa diphoofolo kgahlanong le malwetse ana. Ka baka lena, diphoofolo tsena di tla kula, mme di ka nna tsa shwa – hona e ka ba tahlehelo e kgolo ya matsete! Hobane feela disele tsa mmele wa phoofolo di kgona ho lemoha bolwetse bo itseng ha ho bolele hore di ka kgona ho lemoha malwetse a mang kaofela. Ho enta diphoofolo ke mokgwa o mong o sebediswang ke balemi ho etsa hore disele tsa diphoofolo di kgone ho lemoha bolwetse. Ho enta ho fupere kapa ho na le sebopeho se fokolang haholo sa bolwetse bo ke keng ba bolaya phoofolo. Mmele wa phoofolo kgahlanong le bolwetse o matlafatswa ke lebesa la mma yona, e leng lebaka le etsang hore e be taba ya bohlokwa hore phoofolo e nyane e fumane colostrums le lebesa la mma yona.

Dijo le menontsha le tsona di bohlokwa

Haeba phoofolo e dula e lapile, e otile, disele tsa mmele wa yona ha di etse mosebetsi wa tsona, mme ka hoo, phoofolo e tla kula. Ka baka lena, ho hlokolosi hore molemi a fepe mehlape ya hae ka nepo le ho tiisa hore e dula e le boemong bo botle le nakong tsa mariha ha jwang bo fokola. Ho nyekwa ha protheine (*protein licks*) ke karolo ya bohlokwa ya dijo tsa phoofolo nakong ya mariha. Phoofolo e fepuwang hantle, e hlokometsweng hantle, ka boyona e ka ba boemong bo botle, mme mmele wa yona o ka kgona ho lwantsha mahloko! Hape, hopola hore diphoofolo tse fepuwang ka nepo, ka kakaretso di ba le disaekela tse ntle tsa tlhahiso, di tla potlaka ho ba le manamane, di tla hlaha lebesa le lengata, mme di tla hola ka potlako.

Shelloho sena sa bohlokwa se tla tshohlwa ka mokgwa o batsi hamorao. Ke phephetso ho rona balemi, ho beha maikutlo a rona ka hloko e kgolo mehlapeng ya rona hore phoofolo e nngwe le e nngwe e leng kalosong ya rona e fumane monyetla wa bohlokwa wa ho phehisa ka tshwanelo mosebetsing wa polasi ka kakaretso.

**JANE MCPHERSON, MANEJARA
WA LENANEO LA GRAIN SA
LA NTSHETSOPELE YA MOLEMI**

Mahofi ntshetsopeleng ya molemi

PHATLALATSONG E FETILENG YA **PULA IMVULA**, RE BUISANE LE BABADI BA RONA KA **LENANEO LA NTLAFATSO**. KA MORA HO SAENELWA HA TUMELLANO PAKENG TS LEFAPHA LA **NTSHETSOPELE YA MAHALE** LE **NTJHAFATSO YA MOBU** LE **GRAIN SA**, MERALO YA KGWEBO E ILE YA HLOPHISETSA BALEMI BA **16** BA ILENG BA UNA MOLEMO LENANEONG LA **NTJHAFATSO YA MOBU** LE **KAROLONG YA LENANEO LA GRAIN SA** LA **NTSHETSOPELE YA MOLEMI**. KA **LABONE LA 17 MOTSHEANONG**, NAKONG YA MOKETE WA **LETSATSI LA KOTULO LA NAMPO** E LENG LA **GRAIN SA**, HO ILE HA TSHWARWA MOKETJANA MOO BA BAHLANO HO BA ILENG BA UNA MOLEMO LENANEONG LENA BA ILENG BA KOPUWA HO **BOLELLA BAETI** KA MOO **LENANEO LENA** LE BA **THUSITSENG** KA **TENG** HO BA **BALEMI** BA **SEBELE**.

Jannie de Villiers (Molaodi ya ka sehloohong wa phethahatso: Grain SA) a amohela baeti, a leboha Stephen Modise (Lefapha la Ntshetsopele ya Mahae le Ntjhafatso ya Mobu) ka ho etsa setswalle le Grain SA. A re tsela ya sebele ya ho ntshetsa pele balemi le ho ba tataisa ho ya pele e se e theilwe. Mokatjana ona o ile wa tshwarwa ka sepheo sa ho

ananela nako le boikitleatso ba sehlopha projekeng ena e shebaneng le balemi.

Modulasetulo wa Grain SA, Louw Steytler, a bolela hore katleho e fihlelletsweng ka tshebetso mmoho ena e mo etsa motlotlo ho ba Moafrika Borwa. "A re tsweleng pele ka mosebetsi o motle," o qetelletse jwalo.

William Matasane (Senekal), Jack Kokoma (Bothaville), Mponeng Lentoro (Bloemfontein), Michael Ramoholi (Theunissen) le Willem Modukanele (Welkom) ba hlahisa kananelo ya bona ho ba Lefapha la Ntshetsopele ya Mahae le Ntjhafatso ya Mobu hammoho le ba Grain SA – haholoholo mme Jane McPherson (Manejara wa Lenaneo la Grain SA la Ntshetsopele ya Molemi). Karabo Peele (modulasetulo ya sa tswa kgethwa wa Maize Trust) a opela mahofi Grain SA jwalo ka mokgatlo o le mong feela o nang le seriti, o seng o hlalositse balemi ka lenaneo la ntshetsopele ya molemi. A kgothaletsa balemi ba thuthuhang ho boela ba tsetela hape kgwebong ya bona, eseng ho senya tjelele ka dintho tsa menyaka.

Baeti ba ka bang 180 ba bile teng moketjaneng ona o neng o tshwaretse holong ya Donkerhoek, NAMPO Park, haufi le Bothaville.

LOUISE KUNZ, SEHLOPHA SA BOHLOPHISI BA PULA IMVULA

Dibui tse fapaneng di bua le baeti moketjaneng.

Ngola tsamaiso yohle ya ditjhelete

TSAMAIISO E NEPAHETSENG YA DITJHELETE O LOKELA HO TSEBA KA BOEMO BA PHAELO/TAHLEHELO, BOEMO DITJHELETE LE BOEMO BA HO KENALE HO TSWA HA TJHELETE YA KGWEBO YA HAO. DITOKOMANE (DIPAMPIRI/DOCUMENTS) TSA MOHLODI (MOTHEO) TSA TJHELETE E NNGWE LE E NNGWE E KENANG LE E TSWANG DI TSHWANETSE HO NGOLWA HORE O KGONE HO BOKELLA DISTATEMENTE TSE NEPAHETSENG TSA DITJHELETE.

Lengolong la nako e fetileng re ile ra bua ka tsamaiso ya ditjhelete. Mohato wa pele ke wa hore ditokomane tsa mohlodi di be teng tsa tjhelete e keneng le e tswileng ya kgwebo ya hao, mme ebe o hlophisa dintho tsena ho ya ka dinomoro le ho di kenya ka nepo difaeleng tsa tsona. Ka nako e nngwe hona ho ka nna ha bolela hore o tshwanela ho ipokella ditokomane tsa hao tsa mohlodi ka bowena.

Mona re bua ka mohato wa bobedi. Mohatong ona, o tshwanela ho ngola fatshe (ho rekota) ditokomane kaofela tsa mohlodi. Ho ngola hona ho tshwanetse ho etswa ka sepheo sa hore qetellong o be o bokelletse distatemente tse tharo tse hlokahalang tsamaisong e nepahetseng ya ditjhelete. Distatemente tsena tse tharo ke tsena:

- **Setatemente sa tjhelete e keneng**, se laolang sephetho sa tjhelete – phaello/tahlelo ya kgwebo ya hao.
- Tabeng ya bobedi, ke **leqephe la tjhelete e setseng** (*balance sheet*) le laolang boemo ba ditjhelete ba kgwebo ya hao. Hona ho amana le kamano papisong ya maruo le dikoloto tsa kgwebo ya hao. Na kgwebo ya hao ha e boemong bo kotsi - na e a ikgoni, kapa e boemong bo kotsi? Na o na le dikoloto tse ngata haholo?
- Tabeng ya boraro, ke **setatemente sa tjhelete tse tswang le tse kenang**, e leng se bontshang hore tjhelete e kenang e ngata ho feta e tswang, kapa e tswang e ngata ho feta e kenang. Hantlentele setatemente sena se bontsha haeba o tla ba le tjhelete (*cash*) e lekaneng ka nako e itseng, mohlala, mafelong a kgwedi, hore o kgone ho lefella tsohle tse hlokahalang. Mohlala, ditfello tsa meputso, tsa motlakase, ditfello tsa kgwedi le kgwedi tsa diakhaonto, jwalojwalo.

Ho ngola ditokomane tsa mohlodi ho ka etswa ka letsoho, kapa ka komporo (*computer*), kapa ka ho sebedisa mananeo (diprograma) tse itseng tse ka sebediswang komporong. Ho feta mona, ho ngola hona ho tshwanetse ho etswa jwalo kgafetsa, hantlentele ho etswa letsatsi le letsatsi hore ditholwana tse ntle tsa tsamaiso e nepahetseng ya ditjhelete di tle di fihlellwe. Ka bomadimabe, mohato ona ha o bonolo jwalo ka ha re nahana. Nnete ke hore ho tla hloka hla kwetliso e itseng. Ha ho se ho ena le se ngotsweng, distatemente tsa ditjhelete di tla tshwanela ho bokellwa. Kgothalelso ke hore distatemente tsena di tla tshwanela ho ba teng bonyane qetellong ya kgwedi e nngwe le e nngwe.

Puisanong ya rona re shebane le distatemente tsa ditjhelete tse hlokahalang tsamaisong e nepahetseng ya kgwebo ya hao. Mabapi le lekgetho la tjhelete (*income tax*) e kenang ho hloka hla mefuta e meng e fapaneng ya distatemente tsa ditjhelete qetellong ya selemo sa ditjhelete, mme tsena di ke ke tsa sebediswa tsamaisong e nepahetseng ya ditjhelete.

Haeba o ka rata ho etsa kadimo ya tjhelete, o tla tshwanela ho fana ka distatemente tsa ditjhelete ho tshetsetsa kopo ya hao. Distatemente di bokellwa feela ha di hloka hla, eseng jwalo kgafetsa.

Ka baka la ho rarahana ha melao le ditaelo tsa SARS, ho kgothalelswa haholo hore ho sebediswe ditsebi tsa profeshene ho shebana le mahlakore a fapaneng a lekgetho la kgwebo ya hao. Ditsebi tsena di ka nna tsa o thusa haeba o batla ho etsa kopo ya kadimo ya tjhelete. Le ha ho le jwalo, kgothalelso ke hore ho ngolwa le ho bokellwa ha distatemente tsa tsamaiso ya ditjhelete ho iketsetswe tsona lapeng – e ka ba wena ka sebele kapa e mong wa ba lelapa kapa mang kapa mang ya kgethilweng ho etsa mosebetsi ona.

Mabapi le tsamaiso e nepahetseng ya ditjhelete, dintlha tsohle tsa ditjhelete di tshwanetse ho bokellwa letsatsi le letsatsi. Haeba o ka rata ho reka terekere, poho, peo kapa eng kapa eng, qeto ka tjhelete e tshwanetse ho etswa hanghang. Na ke na le tjhelete ya ho reka ntho e itseng kapa na ke tla tshwanela ho etsa kopo ya kadimo ya tjhelete? Na ke tlamehile ho ema hanyane ka ho reka? Na ke tla kgona ho etsa ditfello tsa ho kgutlisa tjhelete? Ho reka ntho eo, ho tla ama boemo ba phaello/tahlelo ya kgwebo ya ka jwang?

Lebitso la Kgwebo:.....

Selemo: 2012/2013

Tse kenang le tse tswang kgwedding ya 2012

E keneng

Letsatsi	E keneng e tswa ho	Tlhaloso ya se rekisitsweng kapa mohlodi wa tjelele	Nomoro ya tokomane	R.c	
Kaofela e keneng ya Kgwebo = K (keneng)					

E tswileng

Letsatsi	E lefilweng ho (Lebitso la kgwebo)	Tlhaloso ya se rekilweng	Nomoro ya tokomane	R.c	
Kaofela e tswileng ya Kgwebo = T (tswileng)					

Sephetho sa kgwedi: $K - T = A$

Sephetho sa selemo ho fihlela kgwedding e fetileng = B

Sephetho sa selemo ho fihlela kgwedding ena e hodimo = $A + B$

Re elellwa nnete ya hore ho ngolwa ha ditokomane tsohle tsa motheo e ka nna ya ba ntho e thatanyana – keletso e teng. Kgothaletso ke hore tse ngolwang bonyane di simolle ka di tjelele tsohle tse kenang le tse tswang. Ho ba qalang, hona ho ka etswa ka bonyane ho ngola ditokomane kaofela tsa mohlodi tafo-leng e tshwanang le e bontshitsweng tlase mona.

Lethathamona lena le ka nna la etswa ka letsoho, kapa ka lenaneo la komporo le bitswang Excel. Le ka nna la atoloswa kapa la fetofetolwa hore le dumellane le maemo a hao. Sephetho se tla fihlellwa se tla o bontsha ka ho hlaka phaello kapa tahlehelo ya kgwebo ya hao.

Ha o rata o ka nna wa iketsetsa mathathamo a fapaneng a mesebetsi e fapaneng ya kgwebo ya hao – dikgomo, poone, koro, dinku, jwalojwalo. Lethathamong ka leng o tla ngola di tjelele kaofela tse kenang le tse tswileng – tse kang peo, manyolo, furu, meriana, dibolayakokwanyana, jwalojwalo. Jwale o ka etsa lethathamona le leng le ka thoko la dintho tse fapafapaneng tse kang diesel, ditokiso le tlhokomelo, motlakase, meputso, inshoreense, tswala

e lefilweng, tswala e amohetsweng, tjelele e keneng ya kgiro. Sephetho sa mathathamo ana a kgwebo ya hao ha a kopana kaofela a tla o fa sephetho se feletseng sa kgwebo ya hao. Kgwebong ya temo ho bohlokwa haholo ho tseba boemo ba phaello/tahlehelo ba lethathamona ka leng la mesebetsi ya hao. Ha mesebetsi o mong o hloka phaello (o etswa ka tahlehelo), hangata o tshetswa ke o mong o nang le phaello. Ka baka lena, o tshwanetse ho etsa qeto mabapi le mesebetsi o mong le o mong o etswang.

Hore o kgone ho tsamaisa ditaba tsa di tjelele tsa kgwebo ya hao ka nepo, ha ho e nngwe tsela ntle le ena e hlalositse mona. Ho boima, mme ho batla hore monna a fine seledu, empa qetellong di tholwana di tla ba teng ha o ka etsa diqeto tse nepahetseng mabapi le di tjelele. Hopola hore ntho e nngwe le e nngwe eo re e etsang kgwebong e ama phaello/tahlehelo kgwebong ya rona.

**DITABA TSENA DI THEILWE THUTONG YA
BOITSHWARO KGWEBONG KA MARIUS GREYLING**

Taolo ya mehlape

BALEMI BA BANGATA BA DIJOTHOLLO AFRIKA BORWA BA RUA MEHLAPE – KE MAPOLASI A MMALWA FEELA A NANG LE MOBU O MOTLE O LEMEHANG, MME KA BAKA LENA, HO MOLEMO HORE MOLEMI A BE LE DIKGOMO KAPA DINKU E LE HORE A KGONE HO SEBEDISA POLASI YOHLE YA HAE KA MOKGWA O ATLEHILENG. HA DIJOTHOLLO DI SE DI KOTUTSWE, TLWAELO KE HO KENYA DIPHOOFOLLO MASIMONG HORE DI ITJELLE MASALLA A SET-SENG A DIJOTHOLLO.

Dibakeng tsa mahaeng, boholo ba batho bo ruile mehlape – diphoofolo di fula makgulong a setjhaba nakong ya dikgwedi tsa lehlabula, mme di fula masimong nakong ya dikgwedi tsa mariha ha ho se ho kotutswe. Phephetso ha se ho baballa mehlape, empa phephetso ya bohlokwa ke ho boloka palo ya mehlape e le tlase boemong bo amoheleng.

Kgomo e ja dijo tse kae ka letsatsi?

Ho tseba bongata ba furu e jewang ke phoofolo ka letsatsi ke mokgwa wa pele wa ho tseba hore ke diphoofolo tse kae tse ka hlokomelwang mobung o leng teng. Bongata ba furu e hlokwang ke phoofolo e le nngwe (unit kapa AU) ka kgwedi bo bitswa Kgwedi ya Yunita ya Phoofolo (*Animal Unit Month* (AUM)). Yunita e le nngwe ya phoofolo e hlaloswa e le 450 kg ya kgomo ya nama mmoho le kapa ntle le namane e anyang, moo tlhoko ya letsatsi e leng 10 kg tsa furu e ommeng. Ka hoo, AUM e le nngwe e lekana le 300 kg ya furu e ommeng (30 matsatsi x furu ya letsatsi).

Hore re utlwisise hantle, bohle re tseba dibale tsa furu. Re ka lekanya hore dibale tsena di ka etsa boima ba 250 kg. Re a tseba hore kgomo e le nngwe e hloka 10 kg ya dijo tse ommeng letsatsi le letsatsi, mme ka hoo, re ka re bale e le nngwe e tla fepa kgomo e le nngwe matsatsi a 25. Kgomo e le nngwe e tla hloka 1,2 ya bale tsa furu ka kgwedi. Mohatong ona, dibale di bitsa R300 bale ka nngwe. Bale e ka fepang kgomo nako ya kgwedi e tla o ja ho ka etsang

R360. Hona e mpa e le furu feela. Ho tiisa hore kgomo e fumana menontsha e lekaneng e tla etsa hore e phele hantle le ho hlahisa namane e ka rekwang/ rekiswang selemo le selemo, o tla tshwanela ho e fa se nyekwang (*lick*) se ka jang R1,27 ka letsatsi. Ditjeo tsa lick ka kgwedi di ka nna tsa eja R40. Ditjeo tsa phepo tsa kgomo ka nngwe ka kgwedi di ka nna tsa o ja tjhelete e kana ka R400.

Phepo ya kgomo thoko le makgulo

Serapeng se ka hodimo, re buile ka bongata ba dijo tse ommeng tse hlokahalang ho fepa kgomo e le nngwe ka kgwedi. Ho sa tsotellehe hore o reka furu ya kgomo, kapa e iphulela makgulong, kgomo ya hao e ntse e hloka 10 kg ya dijo tse ommeng letsatsi le letsatsi (mmoho le se nyekwang).

Bokgoni ba ho jara hantlente bo hlalosa bongata ba mehlape kapa diphoofolo tseo sebaka se ka kgonang ho di jara le ho di tshetsetsa. Re a tseba hore lebatowa ka leng mona Afrika Borwa le na le bokgoni bo itseng ba ho jara – hona ho fihlellwa ho ya ka mobu, pula le jwang ho ya ka tlaemete ya lebatowa. (Re tla bua hamorao ka taba ena ya jwang ho ya ka tlaemete).

Bokgoni ba ho jara bo tsejwa ka ditekanyetso tsa selemo tsa tlhahiso ya tse tala lebatoweng, mme hona ho hokantswe le ditlhoko tsa diphoofolo mabapi le dijo le menontsha. Dibakeng tse ngata tsa Afrika Borwa, makgulo a jere diphoofolo tse fetang tekano hoo motho a sitwang ho sebedisa sekgahla se tlwaelehileng sa diphoofolo. Makgulo a fudiswang ho feta tekano nako e telele, a sitwa ho kgutlela boemong ba ona ba pele, mme ho ka nna ha hloka hla hore jwang bo boele bo jalwe hape, e leng tshebetso e boima, e nang le ditjeo.

Ka bomadimabe, re atisa ho bona diphoofolo tse otileng haholo, le tsona tse seng di shwele ke tala. Re le beng ba mehlape, re jara boikarabelo ba ho fepa mehlape ya rona. O ke ke wa bula monyako wa lesaka, mme wa lebella hore kgomo e tla tswa e yo iphumanela jwang ka ntle. Diphoofolo tse etswang jwalo di itsamaela hohle mona, mme di qetella di itjella dipolasetike le ditshila tse ding tse qetellang di bakile hore diphoofolo tseo di shwe.

Mehato e meng ke efe?

Balemi ba bangata lenaneong la rona ba ruile mehlape e mengata ho feta tekano. Hona ke ho hloka boikarabelo – ka mehlape e tshwanet-seng ho hlokomelwa ke wena le ka tshenyho e bakwang ke wena masimong (mobung). Hopola hore ha ho mobu oo e leng wa hao – kaofela ha rona re na le tokelo ya ho sebedisa mobu, empa re tlamehile ho tiisa hore meloko ya nako e tlang le yona e tla kgona ho sebedisa mobu, mme ka baka lena, re tshwanetse ho sebedisa mobu ka hloko.

Kajeno o ka rekisa kgomo ka R10 000 (ho ya ka dilemo tsa yona, boima le boemo). O tla tshwanela ho hlokomela le diphoofolo tse ding tsa hao ho fihlela ka Pudungwana (ka nako ena jwang bo tla be bo se bo hotse). O na le bonyane dikgwedi tse tharo, mme ka mora moo o tla tshwanela ho di fepa. Hopola hore re itse ho ja R400 ho fepa kgomo e le nngwe ka kgwedi. Ho R8 000 e fumanwang thekisong ya kgomo ho ka fepuwa dikgomo tse 20 ka kgwedi. Hopola hore ha kgomo e le nngwe e ka shwa, o tla be o lahlehetswe ke R8 000.

Qeto e ntle ke ya ho rekisa dikgomo tse ngata ka moo o ka kgonang ka teng e le hore o be le tjelele e lekaneng ya ho reka dijo tse tla jewa ke dikgomo tse ding. Ka mokgwa ona, o tla boloka polasi ya hao hore e o sebeletse, mme dikgomo tsa hao di fepehe hantle, di phele hantle, mme di o hlahisetse namane eo o ka e rekisang selemong se tlang.

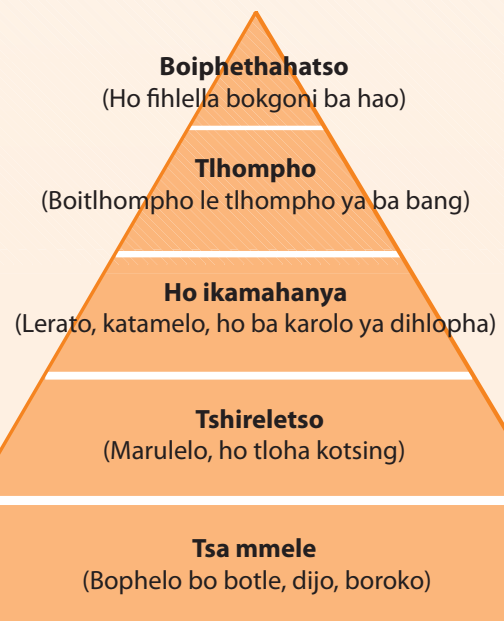
JANE MCPHERSON, MANEJARA WA LENANEO
LA GRAIN SA LA NTSHETSOPELE YA MOLEMI

Tse tlang pele ho wena ke dife?

HO SHEBA BATHO LE HO LEMOHA SEO BA SE ETSANG KE NTHO E MONATE KA MEHLA – SEO BA SE BUANG, SEO BA SE ETSANG, MOO BA YANG TENG, LE TSEO BA DI REKANG KA TJHELETE YA BONA. RE LE BATHO, RE FAPANE, MME MOTHO E MONG LE E MONG O NA LE DITLHOKO TSA HAE LE TSEO A DI BATLANG BOPHELONG. KGALEKGALE, MASLOW, SETSEBI SE HLOMPHEHANG SA SAEKHOLOJI O KILE A ETSA PHIRAMITE E NYANE HO HLAOSA TATELLANO YA DITLHOKO TSA MOTHO.

O tla bona setshwantshong se lengolong lena hore tlhoko e kgolokgolo ya motheo ka ho fetisisa ke tlhoko ya tsa **Nama/Mmele** (*Physiological*) – dijo, diaparo, bophelo bo botle, ho phomola, jwalojwalo. – dintho tsa motheo ka ho fetisisa tseo bohle re di hlokang, ho sa tsoellwe dilemo tsa ho hola ha rona ka boemo ba rona bophelong.

Ka mora ditlhoko tseo tse fetisisang tsa motheo, ho latela tlhoko ya **boipaballo** (*safety*) e leng ho lokoloha tshabong le ho pepesweng. Moha-tong ona, mohlomong re ka nna ra kenyelletsa matlo le tshireletso. Tsena ke ditlhoko tse pedi tsa motheo tse atisang ho mmakatsa – ho bonahala eka setjhabeng sa rona sa sejwalejwale, re ferekane, ha re tsebe hore dintho tsa bohlokwa hantlentle ke dife bophelong.

PULA IMVULA

**Kgatiso ena e tshaheditswe ke
ba Maize Trust.**

GRAIN SA

PO Box 74087, Lynwood Ridge, 0040
► 08600 47246 ◀
www.grainsa.co.za

PHATLALATSO

Debbie Boshoff

► 08600 47246 ◀
debbie@grainsa.co.za

BAHOKAHANYI BA PROVENSE

Danie van den Berg

Free State (Bloemfontein)
► 071 675 5497 ◀
danie@grainsa.co.za

Johan Kriel

Free State (Ladybrand)

► 079 497 4294 ◀
johank@grainsa.co.za
► Office: 051 924 1099 ◀
Dimakatso Nyambose

Jerry Mthomboti

Mpumalanga (Nelspruit)

► 084 604 0549 ◀
jerry@grainsa.co.za
► Office: 031 755 4575 ◀
Nonhlanhla Sithole

Naas Gouws

Mpumalanga (Belfast)

► 072 736 7219 ◀
naas@grainsa.co.za

Jurie Mentz

Mpumalanga (Vryheid)

► 082 354 5749 ◀
jurie@grainsa.co.za
► Office: 034 980 1455 ◀
Sydwell Nkosie

Ian Househam

Eastern Cape (Kokstad)

► 078 791 1004 ◀
ian@grainsa.co.za
► Office: 039 727 5749 ◀
Jenilee Bunting

Lawrence Luthango

Eastern Cape (Mthatha)

► 076 674 0915 ◀
lawrence@grainsa.co.za
► Office: 047 531 0619 ◀
Cwayita Mpotyi

Toit Wessels

Western Cape (Paarl)

► 082 658 6552 ◀
toit@grainsa.co.za

DESIGN, LAYOUT AND PRINTING

Infoworks

► (018) 468-2716 ◀
www.infoworks.biz

PULA IMVULA E FUMANWA KA DIPUO TSE LATLANG:

Sesotho,

Senyesemane, Seburu, Setswana,
Sesotho sa Leboya, Sezulu, Seqhotsa.

**Sepheo sa rona ke ho hlalisa kgatiso e
hlwahlwa e ka kgonehang. Maikutlo afe
kapa afe a tobaneng ledikahare tse
hlophisitsweng kapa tlhahiso ya tsona, ke
tse ka lebiswang ho Jane McPherson.**

Tse tlang pele ho wena ke dife?

Bophelong ba kajeno, batho ba bangata ba tse-pamisitse maikutlo mehatong ya dintho tse ka hodi-mo tsa phiramite pele ba ka phethahatsa diithoko tsa motheo tse tlang pele. Ha o sheba pela hao, o tla bona batjha ba kganna makoloi a majabajaba, a theko e hodimo, ba ena le diselefoune, ba apere diaparo tsa mabitso, ba sebedisa dintho tsa se-jwalejwale, tse bitswang 'bo i-pad' empa o tseba hantle hore ke bana tswang malapeng a haellwang ke dijo, a bolawang ke tlaa, a hlohang le tsona di-aparo. Ho etsahetse eng ka dintho tsa bohlokwa, tse tlang pele bophelong?

Re utlwa ditaba tse ngata ka banana ba nang le masea, mme ba batla tjehele ya letheke (ya mmuso e thusang bana) – empa ha ba sebedise tjehele eo ho fepa le ho apesa masea – ba sebedisa tjehele eo ho ithekela diaparo tsa maemo, diselefoune le moya (*air-time*). Hona ha se morero wa mmuso. Ha re dumella tsena ho tswela pele, setjhaba sa rona se tla qetella se jere morwalo o boima wa palo e phahameng ya bana ba sa fepu-weng ka tshwanelo, ba sa hlokomelweng hantle, ba sa rutehang, ba tla sitwa ho nka sebaka sa bona ikonoming. Tjehele ya bana e tswang mmusong e reretswe ho thusa motswadi (mme) ho hodisa ngwana wa hae – ho mo apesa, ho mo fepa le ho mo ruta.

Molemi – wena o reka eng?

Ha o le molemi, tseba hore temo ke kgwebo ya hao. Ha o ena le kgwebo, o tlamehile ho tsetela kgwebong eo. O le molemi, ke dife dintho tsa bohlokwa ka ho fetisisa tseo o di hlohang?

1. Masimo a ho hlalisa (dijo);

2. Diterekere le metjhine; le

3. Tse kenngwang mobung.

Haufinyana ke sa tswa utlwa balemi ba re ba hlole-hile ho hlalisa dijothollo hobane ba ne ba se na tse kenngwang mobung (manyolo, peo, jj.), kapa terekere ya bona e ne e robehile. Ena ke taba e utlwahalang. Le ha ho le jwalo, ke ile ka swaba nko ho feta molomo ha ke utlwa hore balemi bana ba ne ba adimile R3 000 000 mokgatlong o kadimang batho tjehele, mme ba reka vene e majabajaba ya *double cab LDV*! Ruri, ho bohlokwa haholo ho reka terekere le metjhine le dikenngwamobung pele motho a reka vene!

Ena ke yona ntlha mabapi le tse tlang pele bophelong – Na o rata ho hodisa kgwebo ya hao ho ya ka metheo e tiileng ya kgwebo, kapa o rata hore batho 'ba o bone hore o radijtjehele?' Ke a kgolwa hore jwale ke nako ya hore re itjhebe ka ihlo le ntjhotjho, re shebe nnete re sa ye ka leeme – Haeba sepheo sa hao e le ho ba molemi ya atle-hileng, o tshwanetse ho qala ka ho tsetela kgwebong ya hao – Lefa kgiro ya hao (haeba o hirile), reka diterekere le metjhine eo o e hlohang, reka dikenngwamobung tsa dijothollo tsa nako e hlalima-mang, hlokomela diithoko tsa motheo tsa lelapa la hao, mme haeba tjehele e sa le teng e setseng, mona he, o ka nahana ka koloi e ntjha. A re keng ke tlohele tlwaelo ena ya ho rata ho tadingwa re le boradijtjehele, empa re qale ka dintho tsa bohlokwa pele! Ke eo, taba!

**JANE MCPHERSON, MANEJARA
WA LENANEO LA GRAIN SA
LA NTSHETSOPELE YA MOLEMI**